

КОЗУБСЬКА А.В.

аспірант

(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.66>**ОРЕМІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ОДЕРЖАННЯ ІНФОРМАЦІЇ
З МАТЕРІАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАЛИШЕННЯ
У НЕБЕЗПЕЦІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ**

У статті розглядаються криміналістичні аспекти отримання інформації з матеріальних джерел у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залишенням малолітньої особи в небезпеці.

Автором проведено аналіз особливостей виявлення, фіксації, вилучення для подальшого експертного дослідження матеріальних об'єктів, що можуть містити доказову інформацію у справах зазначеної категорії.

У статті наведено результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень вказаної категорії. На підставі проведеного аналізу автором визначено слідчі дії, за результатами проведення яких отримується вказана група слідів.

Визначено типові джерела матеріальних доказів, зокрема предмети побуту, одяг, сліди рук, біологічні зразки, відеозаписи та цифрові носії. Окрему увагу дослідник приділяє методам, що використовуються для підтвердження фактів перебування дитини в конкретному місці, часу події та причетності конкретних осіб до вчинення злочину.

Обґрунтовано необхідність системного підходу до оцінки матеріальних джерел із урахуванням віку потерпілих, обмежених можливостей малолітніх у наданні показань та високого ризику втрати доказів. Автор пропонує практичні рекомендації для слідчих щодо організації огляду місця події, вилучення слідів, поводження з речовими доказами та взаємодії з експертними установами.

Стаття спрямована на вдосконалення криміналістичної методики й тактики у сфері захисту прав дітей та забезпечення ефективності досудового розслідування.

Результати отримані в ході проведеного дослідження можуть бути у подальшому використані в якості джерела розробки криміналістичної методики розслідування злочинів даної категорії та як підґрунтя для пошуку оптимальних шляхів вдосконалення превентивних заходів.

Постановка завдання. на основі проведеного дослідження визначити коло основних матеріальних джерел інформації, характерних для розслідування залишення малолітньої особи у небезпеці. Крім цього, автором ставиться за мету проведення аналізу виявлення та фіксації відповідних слідів з урахуванням вимог чинного законодавства.

Ключові слова: залишення у небезпеці малолітньої особи, слідчі (розшукові) дії, слідова картина, дитина, огляд місця події, обшук, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, докази, доказування, досудове розслідування.

Kozubska A.V. Specific forensic aspects of obtaining information from material sources during the investigation of leaving a minor in danger

The article examines the forensic aspects of obtaining information from material sources in the process of investigating criminal offenses related to leaving a minor in danger.

The author carried out an analysis of the features of detection, fixation, extraction for further expert research of material objects that may contain evidentiary information in cases of the specified category.

The article presents the results of the analysis of materials of criminal proceedings of the specified category. On the basis of the conducted analysis, the author determined the investigative actions, based on the results of which the specified group of traces is obtained.

Typical sources of material evidence have been identified, including household items, clothing, handprints, biological samples, video recordings and digital media. The researcher pays special attention to the methods used to confirm the facts of the child's stay in a specific place, the time of the event and the involvement of specific persons in the commission of the crime.

The need for a systematic approach to the assessment of material sources, taking into account the age of the victims, the limited opportunities of minors in providing testimony and the high risk of loss of evidence, is substantiated. The author offers practical recommendations for investigators regarding the organization of an inspection of the scene, seizure of traces, handling of physical evidence and interaction with expert institutions.

The article is aimed at improving forensic methods and tactics in the field of protecting children's rights and ensuring the effectiveness of pre-trial investigation.

The results obtained in the course of the conducted research can be further used as a source of developing a forensic methodology for investigating crimes of this category and as a basis for finding optimal ways to improve preventive measures.

Statement of Purpose/Problem. Based on the conducted research, determine the range of key material sources of information characteristic of an investigation into leaving a minor in danger. Additionally, the author aims to analyze the detection and preservation of relevant evidence, taking into account the requirements of current legislation.

Key words: *leaving a minor in danger, investigative (search) actions, trace picture, child, inspection of the scene, search, presentation for identification, investigative experiment, evidence, proof, pre-trial investigation.*

Результати дослідження. Процес розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами залишення малолітніх осіб у небезпеці суттєво ускладнюється у зв'язку із особливостями криміналістичної характеристики даного виду злочинів.

Враховуючи особу потерпілого, зокрема його вікові особливості, досить часто останній не може надати достатній обсяг інформації про подію кримінального правопорушення у процесі спілкування з працівниками правоохоронних органів, або під час проведення таких слідчих (розшукових) дій як допит тощо.

У таких умовах інформація, отримана із матеріальних джерел набуває першочергового значення в процесі встановлення обставин кримінального правопорушення та встановлення особи (осіб) які причетні до його вчинення.

Розглядаючи процесуальні аспекти отримання інформації, зауважимо, що основним інструментом, в процесі розслідування виступає проведення СРД.

Відповідно ч. 1 ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1].

Для з'ясування та подальшого розкриття важливих аспектів одержання інформації з матеріальних джерел, на наш погляд, необхідно встановити визначення та досягнути сутнісний бік досліджуваної дефініції.

У зв'язку з чим пропонуємо звернутись до наукових підходів, які склались у процесі дослідження криміналістичних методик розслідування окремих кримінальних правопорушень.

Аналізуючи наукові праці криміналістів, слід відзначити, що одним із перших вчених, яким було запропоновано відповідну класифікацію та науково-обґрунтоване визначення досліджуваної категорії є дослідження М.В. Салтєвського, який запропонував підхід відповідно якого існують два джерела: 1) люди – джерела психічного (ідеального) відображення і 2) джерела матеріального відображення. Ця класифікація, як стверджує дослідник є занадто загальною і щоразу вимагає розширеного тлумачення [2, с. 87].

При цьому, продовжуючи дослідження, автор формує власне бачення відповідно якого до речових джерел інформації слід відносити речі, предмети, матеріальні відображення, які можуть перебувати у будь якому стані і відповідають вимогам кримінально-процесуального законодавства [2, с. 87].

Більш конкретизований перелік безпосередньо матеріальних джерел інформації автором наводиться в іншій роботі, зокрема у контексті дослідження методики розслідування вбивств.

Таким чином, автори доходять висновку, що до досліджуваної групи слід відносити: сліди потерпілого і злочинця, що відображують їх присутність на місці події; сліди взаємодії злочинця і потерпілого (сліди боротьби, контакту); сліди засобів учинення злочину; сліди матеріальної обстановки місця події [3, с. 233].

Також пропонуємо розглянути підхід запропонований А.Р. Ікаєвим, відповідно якого до джерел матеріальної інформації дослідником віднесено об'єкти матеріального світу у вигляді будь-яких слідів, які відображають подію злочину, оскільки були «присутніми» під час його вчинення. До них на думку автора можна зарахувати документи, речі, предмети, тіло живої особи, сліди виділень людини тощо. Джерела матеріальних відображень, як слушно на наш погляд зазначає дослідник це об'єкти матеріального світу, переважно неживої природи [4, с. 169].

Як стверджує О.А. Кожевніков, матеріальні об'єкти є джерелами криміналістичної інформації, оскільки вони зазнали спричиненого протиправним діянням впливу і стали носіями відображень, а саме інформації про розслідуване кримінальне правопорушення. Автор також доходить висновку що, відображаючи результати об'єктивного процесу, матеріальні об'єкти і сигнали інформації, яку вони містять, є матеріальною основою багаторівневого процесу діяльності з розкриття та розслідування злочинів. Через це виявлення матеріальних об'єктів-носіїв криміналістичної інформації, на переконання дослідника, слід розглядати як першочергове завдання всього процесу криміналістичної діяльності з розкриття та розслідування злочинів [5, с. 33].

Як бачимо із наведеного, при формуванні позиції щодо визначення та наукового обґрунтування матеріальних джерел інформації, можна виділити однакостійність підходів до визначення вказаної дефініції.

Крім цього, можна дійти закономірного висновку, що виявлення та дослідження інформації, отриманої з матеріальних джерел є одним із першочергових завдань у процесі досудового розслідування.

Таким чином, аналізуючи наукові джерела, можна дійти висновку, що до досліджуваної групи можна віднести будь-які матеріальні об'єкти, на яких збережено сліди кримінального правопорушення або іншу інформацію, яка стосується події злочину.

З'ясувавши теоретичний бік матеріальних джерел інформації, пропонуємо дослідити відповідний інструментарій, який застосовується правоохоронцями у процесі розслідування кримінальних проваджень, розпочатих за фактами залишення малолітніх осіб у небезпеці.

Як нами було наведено вище, основним інструментарієм виявлення та фіксації криміналістично значущої інформації виступають проведення окремих слідчих (розшукових) дій, у тому числі і негласних.

У зв'язку з чим, постає необхідність з'ясування переліку СРД, які направлені на отримання інформації безпосередньо з матеріальних джерел.

Так, К.О. Чаплинський, у своєму монографічному дослідженні, класифікуючи тактичні особливості одержання інформації з матеріальних джерел, пропонує до СРД, за допомогою яких здійснюється отримання такої інформації відносити: слідчий огляд; освідування; обшук; тимчасовий доступ до речей і документів та зняття інформації з каналів зв'язку [6, с. 49-174].

Свою чергою О.Г. Кривопуск, висвітлюючи досліджувану проблематику у контексті злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, виділяє наступні СРД, зокрема: огляд (при цьому науковець виокремлює огляд місця події та огляд трупа потерпілого); тимчасовий доступ до речей і документів, що отримується з метою виявлення документальних джерел інформації; освідування та обшук [7, с. 134-147].

Як бачимо, обидва дослідники визначають приблизно однаковий інструментарій одержання інформації з матеріальних джерел.

Таким чином, пропонуємо перейти до розгляду СРД та інших процесуальних дій, які використовуються у слідчій практиці для одержання інформації з матеріальних джерел, враховуючи при цьому особливості криміналістичної характеристики та інших елементів, притаманних залишенню у небезпеці малолітніх осіб.

У процесі ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень досліджуваної категорії можна констатувати, що за всіма, без винятку фактами проводиться слідчий огляд.

Враховуючи важливість вказаної СРД, особливо на початковому етапі розслідування пропонуємо більш детально розкрити його сутність зважаючи на особливості досліджуваної категорії злочинів.

Як показали результати ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень, огляд місця події – є найпоширенішою СРД, і проводиться у 97%.

Особливе значення в ході розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи набуває важливість оперативного проведення даної СРД.

Це пояснюється тим, що огляд місця події, як СРД, сприяє виявленню слідів кримінального правопорушення, фіксації доказів і закріпленню матеріальної обстановки на місці кримінального правопорушення, вилученню знарядь і засобів вчинення протиправних дій, а також предмету кримінально-протиправного посягання [8, с. 450].

Як слушно наголошує А.М. Тимчишин, місцем події вважається ділянка місцевості або приміщення, на якій, за одержаними даними, ймовірно сталося суспільно-небезпечне діяння, або виявлено його сліди. Відтак, причинно-наслідкові та взаємопов'язані сліди такого діяння можуть перебувати на різних об'єктах [9, с. 148].

У рамках дослідження кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 135 КК України, де протиправними діями було завдано шкоду малолітнім особам, було встановлено типові об'єкти, що найчастіше підлягають безпосередньому огляду в ході досудового розслідування. Зокрема, аналіз показав наступне: місця постійного проживання потерпілої малолітньої особи, до яких належать квартири, приватні житлові будинки, території домоволодінь, а також господарські споруди, розташовані в межах зазначених територій, стають об'єктами огляду у переважній кількості випадків – 81% від загального числа досліджених проваджень.

Наступними за поширеністю проведення у слідчій практиці встановлено локації, де внаслідок протиправних дій, настали тяжкі наслідки для потерпілого або було залишено особу без відповідної допомоги. До таких місць зазвичай належать відкриті ділянки місцевості, лісосмуги, прибережні зони водойм, місця відпочинку (парки, сквери тощо), території промислових підприємств, дорожня інфраструктура тощо. Частка оглядів у таких місцях становить 14%. З урахуванням обстановки та способу вчиненого кримінального правопорушення у більшості випадків оглядаються береги водойм (місць відпочинку у літній період), зокрема 59% від загальної кількості проведених оглядів наведеної групи об'єктів.

Об'єкти, що належать або використовуються іншими особами (зокрема родичами чи знайомими як дитини так і особи злочинця), серед яких також можуть бути житлові

приміщення, приватні домоволодіння та господарські будівлі, підлягають огляду значно рідше – лише у 4, 5% випадків.

Наряду із цим, у слідчій практиці також непоодинокими є випадки, де наряду із переліченими об'єктами, виникає необхідність проведення огляду транспортних засобів, найчастіше легкових автомобілів. Частка проведених оглядів складає приблизно 0,5% відсотків.

Як показало опитування респондентів, у необхідності огляду транспортних засобів виникає необхідність насамперед у ситуаціях, коли транспортний засіб використовувався в якості знаряддя вчинення злочину. Як правило, транспортні засоби використовуються для транспортування дитини до місця залишення у небезпеці.

За результатами проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, поєднаного із опитуванням представників слідчих підрозділів НПУ встановлено, що основним завданням здійснення слідчого огляду, незалежно від об'єкту проведення є документування слідів, які свідчать про існування небезпечних для життя та здоров'я дитини умов проживання, а також виявлення і фіксація джерел потенційної загрози життю і здоров'ю потерпілого. Крім цього, за фактами залишення у небезпеці новонароджених дітей, матері яких народжували у домашніх умовах, без звернення за відповідною допомогою мета огляду полягає у виявленні та фіксації слідів (як правило біологічного походження), які свідчать про таку діяльність.

Не менш важливою СРД, враховуючи специфіку злочинів, пов'язаних з залишенням малолітньої особи у небезпеці, виступає огляд трупа.

Зважаючи, що для 50% злочинів досліджуваної категорії характерними наслідками протиправних діянь виступає смерть потерпілого, огляд трупа є одним із основних, а в деяких випадках і єдиним джерелом слідової інформації досліджуваної групи, які можуть свідчити про вчинення даного виду злочинів.

Процесуальний порядок проведення огляду трупа знаходить своє відображення у ст. 238 КПК України. При цьому, законодавцем не розкривається сутнісний бік проведення даної СРД.

Досліджуючи сутнісний бік огляду трупа, з урахуванням судово-медичних аспектів, О.Л. Кобилянський, Н.М. Ергард та Д.О. Поліщук доходять висновку про те, що проведення огляду трупа слідчим, прокурором має на меті встановлення фактичних даних та особливостей положення трупа особи на місці події. До фактичних даних, при цьому дослідниками віднесено: встановлення анкетних даних потерпілої особи, приблизний проміжок часу смерті, припущення щодо способу вчинення злочину та виявлення характерних ознак, особливості розташування трупа (або частин його кінцівок) на місці події, встановлення кола осіб які б могли бути причетні до вчинення злочину, допит цих осіб та зовнішній огляд прилеглої території до місця події [10, с. 148].

Аналізуючи запропоноване твердження, та враховуючи процесуальні вимоги КПК зважаючи при цьому на контекст досліджуваного питання зазначимо, що огляд трупа є комплексною СРД, яка включає елементи криміналістичної фіксації слідової інформації, оперативного реагування та збору інформації для формування початкових слідчих версій. Результати цієї дії суттєво впливають на подальший напрям розслідування, визначення тактики проведення наступних СРД та побудову доказової бази.

На результати проведення огляду трупа потерпілого у справах про залишення малолітньої особи у небезпеці, обрання тактики його проведення та вирішення питання залучення до огляду відповідних спеціалістів значною мірою впливає обстановка та умови в яких дана СРД проводиться.

В процесі ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень досліджуваної категорії встановлено, що у 68% місцем проведення огляду трупа виступили місця постійного проживання потерпілого (квартири у багатоповерхових будинках та територія приватних домоволодінь).

Місцем проведення огляду трупа у 18% проваджень досліджуваної категорії виступають місця загального користування, зони відпочинку (парки, пляжі тощо).

У закладах охорони здоров'я проведення огляду трупа притаманне у 8% проваджень. Як правило така необхідність викликана у коли злочин вчинено способом який полягає у відсутності належного медичного забезпечення потерпілого.

Інші місця проведення огляду трупа прослідковуються у 6% проваджень вказаної категорії. До таких місць можна віднести автомобільний транспорт, спецавтомобілі швидкої допомоги, покинуті будівлі промислових підприємств тощо.

При цьому варто зазначити, що у 98% проваджень, огляд трупа слідчим здійснюється одночасно з оглядом житла чи іншого володіння особи або місця події.

Основною метою огляду трупа на початковому етапі розслідування 73% респондентів визначили встановлення наявності тілесних ушкоджень та інших слідів, які можуть свідчити про залишення особи у небезпеці.

Окрім явних тілесних ушкоджень, за фактом залишення у небезпеці малолітньої особи на тілі потерпілого можуть знаходитись специфічні сліди, які можуть вказувати на вчинення саме цього виду злочину. Для виявлення таких слідів слід ретельно оглянути шкіряні покрови, які можуть вказати на ознаки переохолодження або опіки. Також на шкіряному покриві можуть бути відображені ознаки зневоднення або відсутності харчування (як правило вказує сухість шкіри та слизових оболонок).

Окремо слід відзначити сліди, які характерні для народження дитини у домашніх умовах і які можливо виявити у процесі огляду, зокрема до таких можна віднести характерні травми при перерізанні пуповини новонародженого та сліди первинного змащування чи меконію на шкіряних покривах.

Крім цього в процесі огляду, залежно від обстановки вчиненого кримінального правопорушення, доцільно детально описати одяг, в якому знаходиться потерпілий, зокрема його загальний стан, «сезонність» та інші деталі.

Наступним важливим засобом отримання матеріальної інформації можна виділити тимчасовий доступ до речей і документів.

Як показало дослідження матеріалів кримінальних проваджень, у 12% слідчі вимушені звертатись до суду із клопотаннями про тимчасовий доступ до речей і документів. Відзначимо, що у 91% звернень, слідчий просить суд надати дозвіл для доступу до медичної документації.

Як правило слідство цікавить документація яка стосується фізичного та психічного стану потерпілого. Конкретизуючи, зазначимо що до такої документації насамперед можна віднести медичну картку потерпілого; історію хвороби; документи, які підтверджують факт народження дитини; медичні довідки про надходження потерпілої особи до лікувального закладу (в разі звернення за відповідною допомогою) тощо.

У кримінальних провадженнях, щодо свідомого залишення дитини матір'ю у зв'язку з небажанням виховувати немовля, слідчі звертаються з клопотаннями про тимчасовий доступ про надання інформації від операторів мобільного зв'язку для встановлення та опрацювання абонентів, які перебували в місці залишення потерпілого.

У процесі розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами залишення у небезпеці малолітніх осіб, освідування посідає важливе місце серед СРД досліджуваної категорії, оскільки воно безпосередньо спрямоване на виявлення та фіксацію слідів злочину на тілі потерпілого, а у деяких окремих випадках і злочинця.

Сутність освідування насамперед полягає у встановленні фактичних даних, які можуть свідчити про наявність чи відсутність небезпечних для життя і здоров'я умов проживання, а також наслідків залишення у небезпеці.

За результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень можемо констатувати, що доля проведених освідувань становить 8% від загальної кількості.

При цьому, варто відзначити, що більша частка освідувань, а саме 56% від кількості проваджень, в яких було проведено вказану СРД припадає на освідування підозрюваної особи.

На підставі дослідження матеріалів судово-слідчої практики можемо виділити основні завдання освідування у справах досліджуваної категорії, серед яких: фіксація тілесних

ушкоджень; фіксація слідів, які свідчать про народження дитини поза закладів МОЗ; виявлення на тілі слідів біологічного походження; фіксація загального фізичного розвитку дитини; ідентифікація індивідуальних прикмет.

Освідування, проведене у рамках розслідування залишення у небезпеці малолітньої особи тісно корелює з іншими процесуальними діями – зокрема, із слідчим оглядом, судово-медичною експертизою, допитами підозрюваного та/або свідків.

Крім цього, у процесі проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії доцільним є, поряд із визначеними вище напрямками, приділяти увагу одягу потерпілої особи. Зокрема, необхідно зафіксувати його фактичний стан, наявність пошкоджень чи забруднень, відповідність сезону та погодним умовам, а також матеріал, з якого він виготовлений. Отримані дані можуть мати суттєве доказове значення для встановлення умов перебування дитини та підтвердження факту залишення її у небезпеці.

Як було зазначено раніше, до числа СРД, спрямованих на здобуття відомостей із матеріальних джерел, належить і обшук. Водночас результати аналізу судово-слідчої практики та проведеного анкетування респондентів свідчать, що у кримінальних провадженнях вказаної категорії, дана слідча дія застосовується у 17% випадків.

Спираючись на результати анкетування слідчих, нерозповсюдженість обшуку респонденти пояснили низкою факторів.

По-перше, першочерговими СРД у справах про залишення малолітньої особи в небезпеці зумовлює пріоритетність таких процесуальних дій, як огляд місця події, освідування потерпілих, допит свідків та призначення судово-медичної експертизи, тоді як необхідність у відшукуванні прихованих предметів чи документів виникає вкрай рідко.

Другим фактором респондентами відзначено той факт, що, у більшості випадків злочин вчиняється в межах житла чи іншого приміщення, що мінімізує потребу у проведенні обшуку.

По-третє, характер злочину, зокрема його спосіб та обстановка вчиненого кримінального правопорушення (пов'язаний із бездіяльністю, а не з активними діями винної особи) часто не передбачає наявності предметів чи знарядь, які необхідно вилучати.

Таким чином, обшук у справах цієї категорії застосовується лише в тих випадках, коли виникає необхідність виявлення прихованих об'єктів. У переважній більшості ситуацій доведення вини ґрунтується на інших джерелах доказової інформації, що пояснює низький відсоток проведення цієї СРД.

Об'єктами проведення обшуку на практиці виступають як правило квартири багатопверхових будинків та території приватних домоволодінь – 92%. Під час проведення обшуку вказаних об'єктів як правило вилучаються: комп'ютерна техніка; мобільні телефони та інша комп'ютерна техніка; одяг потерпілого; електроприлади зі слідами пошкоджень або кустарного виробництва та інші джерела небезпеки; постільна білизна та інші речі, які зберігають на собі сліди біологічного походження.

У 5% проваджень, де було проведено обшук об'єктом виступили транспортні засоби. При більш детальному ознайомленні з матеріалами кримінальних проваджень встановлено, що за допомогою вказаних транспортних засобів було вчинено вказані злочини.

Найменша кількість обшуків (3%) проводиться у нежитлових спорудах, до яких з тих або інших причин доступ обмежено.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку: підсумовуючи викладене зазначимо, що основними засобами одержання інформації з матеріальних джерел у процесі розслідування залишення малолітньої особи в небезпеці виступають такі СРД як огляд місця події, огляд трупа, тимчасовий доступ до речей і документів, освідування та обшук.

У подальшому питання висвітленні у дослідженні допоможуть розробити дієві методики розслідування окремих кримінальних правопорушень, пов'язаних як із залишенням малолітніх осіб у небезпеці, так і інших видових та позавидових методик.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>(дата звернення 20.09.2023).
2. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2006. 588 с.
3. Берназ В. Д., Салтевський М. В. Криміналістика : навч. посіб. Одеса, ОДУВС 2010. 460 с.
4. Ікаєв А.Р. Джерела криміналістично значущої інформації під час розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. №43. С. 168-171. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.37>
5. Кожевніков О.А. *Наукові основи та класифікація джерел криміналістичної інформації. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. №1 (5). С. 31-37. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-6>
6. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2010. 304 с.
7. Кривопис О.Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. ... доктора філософії: 081. Дніпро, 2024. 226 с.
8. Отришко А.О. Огляд місця події при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №7. С. 450-455. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/107>
9. Тимчишин А.М. Особливості використання спеціальних знань під час огляду місця події. *Juris Europensis Scientia*. 2023. №1. С. 147-152. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.28>
10. Кобилянський О.Л., Ергард Н.М., Поліщук Д.О. Огляд трупа на місці події: судово-медичні аспекти. *Dignum Factum*. 2024. №1 (15). С. 156-163

